

STANISŁAW SMOLIŃSKI

ZAGADNIENIE WYKSZTAŁCENIA I KWALIFIKACJI W DROBNYM PRZEMYŚLE PAŃSTWOWYM¹

UWAGI METODYCZNE I CHARAKTERYSTYKA ŹRÓDEŁ

Zawsze aktualny i niezwykle ważny dla gospodarki socjalistycznej problem wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych w przemyśle nie był w Polsce po wojnie przez wiele lat szczegółowiej badany. Po części było to usprawiedliwione względnie silnymi ruchami migracyjnymi ludności, dużą płynnością siły roboczej w przemyśle i trudnościami na tym tle się wyłaniającymi. W miarę jednak stabilizacji stosunków gospodarczych zachodziła ze względu na potrzeby polityki kadrowej pilna konieczność szczegółowego rozeznania się w stanie i poziomie wykształcenia i przygotowania zawodowego zatrudnionych.

Pierwsze poważniejsze badania w powyższej sprawie przeprowadził Główny Urząd Statystyczny w odniesieniu do przemysłu według stanu z dnia 31 X 1958 r. W okresie późniejszym, tzn. w ciągu 1959 r. i częściowo w 1960 r. opracowano niektóre dane z tego dochodzenia, przeważnie w układzie resortowym i gałęziowym.

Należy zaznaczyć, że mimo iż sytuacja na odcinku wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych w przemyśle ulega ustawicznie dość silnej fluktuacji i stałemu polepszaniu, to jednak nie jest ona obecnie jeszcze zasadniczo różna od sytuacji przed półtora rokiem. Dane

¹ Pojęcie kwalifikacji nie jest jednoznaczne. W najogólniejszym tego słowa znaczeniu przez kwalifikacje rozumiemy przygotowanie do wykonania określonego zadania albo pracy, wynikające przede wszystkim z odpowiedniego wykształcenia. W niniejszym artykule, zagadnienie kwalifikacji zatrudnionych, z powodu braku innych, bardziej pełnych i szczegółowych danych, próbowano, przy ogólnej charakterystyce omawianych kwestii, określić wyłącznie w oparciu o charakterystyki dotyczące wykształcenia.

Tabela 1

Zatrudnieni w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości
Dane ogólne w układzie gałęziowym

Lp.	Gałęzie przemysłu	Zatrudnieni			Zatrudnieni		
		ogółem	w tym		ogółem	w tym	
			kobiet	pracowni- ków umys- lowych		kobiet	pracowni- ków umys- lowych
		w liczbach bezwzględnych			w odsetkach		
	Ogółem	110 112	44 138	15 567	100,0	40,1	14,1
1	Wytwarzanie energii elektrycznej i ciepłej	—	—	—	—	—	—
2	Przemysł paliw i koksochemiczny	180	22	24	100,00	12,2	13,3
3	Hutnictwo żelaza (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—
4	Hutnictwo metali nieżelaznych (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—
5	Przemysł budowy maszyn i metalowy	32 873	8 096	4 748	100,0	24,6	14,4
6	Przemysł chemiczny (łącznie z kopalnictwem surowców chemicznych)	4 534	2 291	659	100,0	50,5	14,5
7	Przemysł gumowy	403	148	89	100,0	36,7	22,1
8	Wydobycie minerałów i produkcja wyrobów z tworzyw mineralnych	—	—	—	—	—	—

9	Przemysł materiałów budowlanych (łącznie z wydobyciem materiałów dla budownictwa)	526	95	86	100,0	18,1	16,3
10	Przemysł szklarski i porcelanowo-fajansowy	1 797	926	200	100,0	51,5	11,1
11	Przemysł drzewny	19 957	6 473	2 699	100,0	32,4	13,5
12	Przemysł papierniczy	2 743	1 872	368	100,0	68,2	13,4
13	Przemysł włókienniczy (łącznie z dziewiarskim)	5 912	3 455	728	100,0	58,4	12,3
14	Przemysł odzieżowy	9 322	4 864	1 231	100,0	52,2	13,2
15	Przemysł skórzaný, futrzarski i obuwniczy	7 925	3 175	888	100,0	40,1	11,2
16	Przemysł tłuszczowy i mydlarsko-kosmetyczny	3 104	1 284	489	100,0	41,4	15,8
17	Przemysł spożywczy	16 436	9 375	2 786	100,0	57,0	17,0
18	Przemysł solny	—	—	—	—	—	—
19	Przemysł poligraficzny i przedmiotów kultury	3 715	1 662	501	100,0	44,7	13,5
20	Inne gałęzie przemysłu	685	400	71	100,0	58,4	10,4

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

Zatrudnieni w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie
Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości
Dane ogólne w układzie wojewódzkim

Lp.	Wyszczególnienie	Zatrudnieni				
		ogółem	w tym			
			kobiety		prac. umysłowi	
			liczby bez- względne	%	liczby bez- względne	%
	P o l s k a	110 112	44 138	40,1	15 567	14,1
1	M. st. Warszawa	7 283	3 066	42,1	1 326	18,2
2	Woj. warszawskie	5 974	2 246	37,6	875	14,6
3	„ bydgoskie	7 771	3 171	40,8	1 138	14,6
4	M. Poznań	3 000	1 635	54,5	411	13,7
5	Woj. poznańskie	9 285	3 574	38,5	1 194	12,9
6	M. Łódź	3 102	1 020	32,9	491	15,8
7	Woj. łódzkie	5 702	2 039	35,8	784	13,7
8	„ kieleckie	4 214	1 237	29,4	475	11,3
9	„ lubelskie	4 982	1 510	30,3	633	12,7
10	„ białostockie	2 673	744	27,8	359	13,4
11	„ olsztyńskie	2 038	537	26,3	317	15,6
12	„ gdańskie	5 256	2 297	43,7	715	13,6
13	„ koszalińskie	2 448	1 022	41,7	342	14,0
14	„ szczecińskie	2 372	812	34,2	351	14,8
15	„ zielonogórskie	2 822	1 131	40,1	416	14,7
16	M. Wrocław	1 681	797	47,4	250	14,9
17	Woj. wrocławskie	7 902	3 551	44,9	1 126	14,2
18	„ opolskie	3 328	1 624	48,8	427	12,8
19	„ katowickie	15 400	6 856	44,5	2 070	13,4
20	M. Kraków	5 345	2 226	41,6	814	15,2
21	Woj. krakowskie	3 300	1 110	33,6	500	15,2
22	„ rzeszowskie	4 233	1 933	45,7	553	13,1

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

zatem z końca października 1958 r. mogą być bez większych zastrzeżeń uznane za właściwe dla charakterystyki i oceny stanu obecnego.

Zanalizowane w dalszych częściach niniejszego artykułu dane

o wykształceniu i kwalifikacjach pracowników drobnego przemysłu państwowego odnoszą się tylko do jednego resortu. Mianowicie są to dane z państwowych przedsiębiorstw przemysłowych podległych Komitetowi dla Spraw Drobnej Wytwórczości. Dla uniknięcia nieporozumienia trzeba wyraźnie zaznaczyć, że niewątpliwie istnieją drobne państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe podległe również innym resortom. Komitet dla Spraw Drobnej Wytwórczości skupia jednak zasadniczy ich trzon, olbrzymią większość drobnych przedsiębiorstw państwowych. Powyższe stwierdzenie upoważnia zatem do uznania danych dla przedsiębiorstw państwowych podległych Komitetowi dla Spraw Drobnej Wytwórczości za dostatecznie reprezentatywne dla całego drobnego przemysłu państwowego.

Ogółem biorąc, przedsiębiorstwa przemysłowe, z których pochodzą analizowane w tym artykule dane o wykształceniu i kwalifikacjach pracowników, skupiały w dniu 31 X 1958 r. ponad 110 000 zatrudnionych, w tym 40,1% kobiet.

Udział pracowników umysłowych wynosił 14,1%. Bliższe szczegóły charakteryzujące stan zatrudnienia w omawianych przedsiębiorstwach w układzie gałęziowym i wojewódzkim podaje tabela 1 i 2.

Struktura wykształcenia zatrudnionych w przemyśle na dzień 31 X 1958 r. badano według układu podanego w tabeli 3 i dalszych. Układ ten obejmował 7 grup zatrudnionych, a mianowicie pracowników z wyższym wykształceniem, pracowników z ukończonym wykształceniem osobno średnim ogólnym i osobno średnim zawodowym pracowników z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą, pracowników z zasadniczym wykształceniem zawodowym. Ostatnie dwie grupy dotyczyły pracowników z wykształceniem podstawowym (7. klas ukończonych) i osobno pracowników z podstawowym wykształceniem nie ukończonym. Wymienione dwie ostatnie grupy pracowników scharakteryzowano dodatkowo, przewidując dane o strukturze wieku. Chodziło bowiem o to, ażeby zorientować się, w jakim wieku są pracownicy z nie ukończoną i ukończoną szkołą podstawową i jakie mają w związku z tym szanse uzupełnienia i pogłębienia swego wykształcenia.

Dane dla wymienionych 7 grup wykształcenia zebrano i opracowano zarówno dla pracowników fizycznych, jak i umysłowych, w przekroju gałęziowym i terytorialnym (według województw). W niniejszym artykule, ze względu na brak miejsca, nie we wszystkich jednak, nawet wskazanych przypadkach można było podać

tablice kombinowane. Ograniczono się zatem do najbardziej niezbędnych.

W ostatniej części artykułu dokonano próby porównania struktury zatrudnionych według wykształcenia i zarobków. Do tego celu wykorzystano charakterystyki liczbowe o strukturze zarobków za miesiąc wrzesień 1958 r. W związku z powyższym należy dla ścisłości zaznaczyć, że dane, o których mowa, dotycząc bliskiego co prawda, ale jednak nie tego samego okresu sprawozdawczego co dane o wykształceniu zatrudnionych, nie dotyczą identycznej sytuacji, lecz różnej, wynikającej z nieco innego stanu zatrudnienia, jaki był w miesiącu wrześniu i październiku 1958 r.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA STANU WYKSZTAŁCENIA ZATRUDNIONYCH

Silny rozwój przemysłu w Polsce po ostatniej wojnie, odpowiadający potrzebom i celom gospodarki socjalistycznej, wymagał, niezależnie od olbrzymich inwestycji, przede wszystkim licznej kadry fachowców o odpowiednim przygotowaniu zawodowym. Poważny jednak ubytek w ogólnym stanie ludności kraju, jaki wystąpił na skutek bezpośrednich i pośrednich działań wojennych, dał się szczególnie wyraźnie odczuć wśród pracowników wysoko i średnio kwalifikowanych różnych specjalności. Okupant hitlerowski bowiem z premedytacją i właściwą sobie zaciekłością tępił nie tylko inteligencję polską, związaną z poszczególnymi odcinkami kultury narodowej, ale wyniszczał również w praktyce wszelkich polskich kwalifikowanych pracowników przemysłu i pozostałych działów gospodarki narodowej, zatrudniając ich w najlepszych przypadkach w trudnych i dla życia niebezpiecznych warunkach.

Niezależnie od powyższej przyczyny, wywołującej ogromny spadek w ogólnej liczbie kwalifikowanych pracowników, niezbędnej dla powojennego przemysłu w Polsce, okazało się, że szeroko zakrojony program socjalistycznej industrializacji w naszym kraju objął swym zasięgiem wiele nowych rodzajów wytwórczości, przy jednoczesnym wzmożeniu dotychczasowej. Należy przy tym zaznaczyć, że stosunkowo dużo pracowników inżynieryjno-technicznych, posiadających odpowiednie przygotowanie do pracy w przemyśle, zatrudnionych było przez szereg lat po wojnie w różnych działach gospodarki i kultury narodowej poza przemysłem.

Wszystkie przytoczone wyżej momenty, ogółem biorąc, sprawiły,

Zatrudnieni w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości
w odsetkach

Lp.	Wykształcenie	Pracownicy							
		ogółem		fizyczni		umysłowi		razem	kobiety
		razem	mężczyźni	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety		
1	Z wykształceniem wyższym	1,3	0,0	0,0	0,0	8,7	11,4	4,2	
2	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (duża matura)	3,0	0,5	0,4	0,5	18,1	16,3	21,3	
3	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	3,4	0,9	1,0	0,9	18,7	18,7	18,6	
4	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	3,9	1,7	1,6	1,8	17,2	14,9	21,2	
5	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	10,6	10,9	15,7	4,1	10,6	11,8	8,3	
6	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	50,4	54,6	48,5	63,3	25,4	25,0	26,2	
7	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	27,1	31,4	32,8	29,4	1,3	1,9	0,2	
	Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

iż wystąpił na rynku pracy poważny brak kwalifikowanej siły roboczej w przemyśle, utrudniający w dużym stopniu realizację zadań planowych².

Zapotrzebowanie na pracowników niewykwalifikowanych albo przyuczonych pokrywano w przemyśle głównie ludnością pochodzenia rolniczego, częściowo zaś znajdującą uprzednio zatrudnienie w innych działach gospodarki narodowej. Niezależnie od powyższego, poważnym źródłem dopływu pracowników była również aktywizacja kobiet, których stosunkowo duży odsetek znalazł w warunkach powojennych zatrudnienie w produkcji przemysłowej.

Braki kadrowe, jakie wystąpiły przy obsadzaniu stanowisk pracy bardziej kwalifikowanych lub odpowiedzialnych, wymagających przygotowania o różnym zakresie i poziomie, starano się usunąć w zasadzie w dwojaki sposób. Po pierwsze — przez różnego rodzaju

Pracownicy z ukończonym i nie ukończonym wykształceniem przemysłowych w resorcie Komitetu dla

Lp.	Grupy wieku	Pracownicy z wykształceniem podstawowym (7 klas) ukończonym						
		ogółem	fizyczni			umysłowi		
			razem	męż- czyźni	kobiety	razem	męż- czyźni	kobiety
1	36 lat i więcej	33,3	32,0	34,5	29,3	49,5	59,9	32,0
2	25—35	35,9	35,6	38,6	32,3	40,2	36,1	47,2
3	18—24	26,2	27,5	22,9	32,6	9,9	3,7	20,3
4	do 17 lat	4,6	4,9	4,0	5,8	0,4	0,3	0,5
	Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

akcje szkoleniowe i kursy przygotowawcze, przy równocześnie szeroko, aczkolwiek nie zawsze właściwie pojętym awansie społecznym. Po drugie — przez szkolenie zawodowe długookresowe, niekiedy kilkuletnie, o różnym programie nauczania. Do tego ostatniego należy przede wszystkim zaliczyć średnie i wyższe szkoły zawodowe typu technicznego.

² H. Gaweł, *Zagadnienie szkolenia majstrów w przedsiębiorstwach przemysłowych*, „*Ekonomika i Organizacja Pracy*” 1959, nr 6, s. 255 i nast.

Oceniając sytuację ogólnie, trzeba stwierdzić, że choć tak absolutny, jak i stosunkowy udział pracowników kwalifikowanych w przemyśle powojennym stale wzrastał, to jest on nadal jeszcze niewystarczający. Poważny bowiem i względnie wszechstronny rozwój przemysłu w Polsce, szczególnie zaś w niektórych jego nowych rodzajach wytwórczości, wymaga ustawicznego dopływu nowych kadr kwalifikowanych.

Najbardziej właściwy, syntetyczny obraz wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych w uspołecznionym przemyśle w Polsce daje przegląd sytuacji w przemyśle państwowym jako skupiającym wszystkie gałęzie wytwórczości oraz różnej wielkości przedsiębiorstwa i zakłady.

Przyjmując stan z końca miesiąca października 1958 r. okazuje się, że w całym przemyśle państwowym — biorąc pod uwagę pra-

Tabela 4

podstawowym (7 klas) według grup wieku w przedsiębiorstwach Spraw Drobnej Wytwórczości w odsetkach

Lp.	Grupy wieku	Pracownicy z wykształceniem podstawowym (7 klas) nie ukończonym						
		ogółem	fizyczni			umysłowi		
			razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
1	36 lat i więcej	50,5	50,4	53,2	45,7	65,7	68,1	37,5
2	25—35	37,3	37,3	35,9	39,8	33,3	31,4	56,2
3	18—24	10,7	10,8	9,3	13,2	1,0	0,5	6,3
4	do 17 lat	1,5	1,5	1,6	1,3	—	—	—
	Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

owników fizycznych, jak i umysłowych — przeszło 3/4, ściślej 77,7% zatrudnionych posiadało tylko wykształcenie podstawowe ukończone (7 klas) albo nawet nie ukończone; 10,5% zatrudnionych mogło się wykazać zasadniczym wykształceniem zawodowym; 4,2% wykształceniem zawodowym II stopnia; 3,6% ukończeniem szkoły ogólnokształcącej I stopnia (mała matura); 2,2% ukończeniem szkoły ogólnokształcącej II stopnia (duża matura), a tylko 1,8% wykształceniem wyższym.

Interesując się w niniejszym artykule szczególnie drobnym

przemysłem państwowym, muszę na wstępie zaznaczyć, że w warunkach socjalistycznej gospodarki planowej przemysł ten, zachowując swe znaczenie w odniesieniu do rynku lokalnego, powinien przede wszystkim spełnić szereg funkcji interwencyjnych. Wymaga to oczywiście zapewnienia temu przemysłowi odpowiednich warunków rozwoju i wzrostu, a między innymi przede wszystkim dopływu niezbędnej kadry fachowców, o należyтым przygotowaniu zawodowym.

W związku z powyższym należy wyraźnie zaznaczyć, że choć drobny przemysł państwowy znajdował się dotychczas i nadal pozostaje w gorszych warunkach niż przemysł kluczowy (np. pod względem zaopatrzenia, wyposażenia w maszyny : urządzenia, a częściowo również pod względem stosowanych stawek płac, bezpieczeństwa i higieny pracy), to jednak sytuacja w nim na odcinku wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych nie odbiega na ogół od przedstawionego wyżej obrazu dla całości przemysłu państwowego. Również w drobnym przemyśle państwowym w stosunku do ogółu zatrudnionych pracowników fizycznych i umysłowych razem wziętych, przeszło 3/4, ściślej 77,7% to pracownicy o ukończonym i nie ukończonym wykształceniu zasadniczym. Podobny również odsetek jak i w całym przemyśle państwowym stanowią pracownicy z zasadniczym wykształceniem zawodowym (10,9%). Nieco mniej natomiast występuje w przemyśle drobnym zatrudnionych z wykształceniem zawodowym II stopnia, bo tylko 3,4%.

Udział zatrudnionych z wykształceniem ogólnym I stopnia (mała matura) kształtuje się nieco powyżej odsetka dla całości przemysłu państwowego, wynosi bowiem 3,9%. Podobnie przedstawia się sprawa jeśli idzie o zatrudnionych z wykształceniem ogólnym II stopnia (duża matura). Mianowicie odsetek tej kategorii pracowników wynosi w drobnym przemyśle państwowym 3,0%. Również nieznacznie niższy jest w drobnym przemyśle państwowym odsetek zatrudnionych posiadających ukończone studia wyższe. Kształtuje się on w stosunku do ogólnej liczby zatrudnionych na poziomie 1,3%.

Ażeby móc lepiej zorientować się, czy stan kwalifikacji zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym odpowiada tendencjom rozwojowym przemysłu i wprowadzanemu w nim postępowi technicznemu, należy przeprowadzić dodatkowo analizę stanu wykształcenia pracowników fizycznych i umysłowych³.

³ Pojęcie pracowników fizycznych i umysłowych jest niewątpliwie rzeczą względną, a granica między każdą z tych kategorii — umowna i płynna,

Udział zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym, posiadających ukończone i nie ukończone wykształcenie podstawowe, wymaga szczegółowej charakterystyki, uwzględniającej wiek pracowników. Dla oceny bowiem możliwości i perspektyw doszkalania nie jest rzeczą obojętną wiek zatrudnionych. Pracownicy młodszy mianowicie, stanowiąc materiał bardziej podatny i chłonny, mają z natury rzeczy większe możliwości przejścia odpowiedniego przeszkolenia i jego pozytywnego ukończenia, co oczywiście z punktu widzenia konieczności i perspektyw rozwojowych przemysłu jest dla niego bardzo istotne.

Przy bliższej analizie okazuje się, że przeciętnie biorąc, wśród ogółu zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym z nie ukończonym wykształceniem podstawowym przeszło połowa to pracownicy powyżej 35 roku życia. Należy jednocześnie zaznaczyć, że udział pracowników umysłowych w tej kategorii wykształcenia i wieku wynosi ponad 65,0%, podczas gdy pracowników fizycznych tylko nieco ponad 50,0%. Jest rzeczą wielce znamienne, świadczącą o stałym wzroście wykształcenia wśród młodych pracowników przemysłu, że odsetek zatrudnionych z nie ukończonym wykształceniem podstawowym w wieku do lat 25 jest stosunkowo niski. Kształtuje się on bowiem, przeciętnie biorąc cały drobny przemysł państwowy, na poziomie 12,2% i dotyczy niemal wyłącznie pracowników fizycznych.

W grupach zatrudnionych z ukończonym wykształceniem podstawowym przypada w drobnym przemyśle państwowym równo 1/3 na pracowników powyżej 35 roku życia. Dane powyższe charakteryzują przy tym sytuację przeciętną, jak i odnoszącą się tylko do pracowników fizycznych. Udział bowiem pracowników umysłowych jest w tej grupie wykształcenia i wieku znacznie wyższy i kształtuje się na poziomie prawie 50,0%.

Podstawowa poniekąd grupa pracowników w wieku 25—35 lat stanowi wśród zatrudnionych z ukończonym wykształceniem pod-

uzależniona przede wszystkim od zastosowanego postępu technicznego i wprowadzonej organizacji produkcji. Ogólnie biorąc, mianem pracowników fizycznych w przemyśle określamy umownie wszystkich zatrudnionych bezpośrednio w procesie produkcyjnym, obsługujących poszczególne stanowiska robocze i kierujących grupami roboczymi, jak również szereg pracowników obsługujących i zabezpieczających produkcję. Natomiast nazwą pracowników umysłowych w przedsiębiorstwie przemysłowym określa się w zasadzie pracowników tzw. grupy inżynieryjno-technicznej oraz administracyjno-biurowej.

stawowym prawie 36,0%, natomiast grupa zatrudnionych w wieku do 25 lat około 32,0%. Powyższe dane przeciętne charakteryzują niemal jednocześnie sytuację dotyczącą grupy pracowników fizycznych. W grupie bowiem pracowników umysłowych z ukończonym wykształceniem podstawowym 90,0% zatrudnionych przypada na grupę wieku powyżej 35 lat.

Uogólniając przedstawione charakterystyki, wypada przede wszystkim podkreślić, że w kategorii pracowników z nie ukończonym wykształceniem podstawowym liczebność zatrudnionych wzrasta i to tak wśród pracowników fizycznych, jak i umysłowych, w miarę przechodzenia do coraz to wyższych grup wieku. Natomiast w kategorii pracowników z ukończonym wykształceniem podstawowym sytuacja przedstawia się różnie, w zależności od tego, czy idzie o pracowników fizycznych, czy umysłowych. Mianowicie wśród pracowników fizycznych (z wyjątkiem najniższej grupy wieku do lat 17) występuje względnie równomierny rozkład liczebności pracowników na poszczególne grupy wieku. Wśród pracowników umysłowych następuje natomiast — jak już zaznaczono — niemal jednakowa koncentracja liczebności zatrudnionych w dwóch najwyższych grupach wieku, tj. powyżej 35 lat i 25—35 lat.

Wyciągając wnioski z przedstawionych charakterystyk i uogólnień, należy wyraźnie podkreślić, że wśród pracowników fizycznych następuje stałe podnoszenie wykształcenia, przy równoczesnej tendencji do posiadania — w sensie jak najbardziej powszechnym — pełnego wykształcenia podstawowego jako umożliwiającego i ułatwiającego zdobywanie dalszych kwalifikacji ściśle zawodowych. Malejący odsetek pracowników umysłowych z ukończonym jak i nie ukończonym wykształceniem podstawowym wskazuje natomiast wyraźnie, że istnieje zdecydowana i silna, zaznaczająca się już od dawna tendencja do osiągania przez tych pracowników, szczególnie mężczyzn, wyższych kwalifikacji — w sensie wykształcenia ogólnego, jak i zawodowego.

Wśród pracowników fizycznych niemal 1/3, ściślej 31,4% nie posiada ukończonego wykształcenia podstawowego (7 klas). Odsetek ten wyższy jest nieco wśród mężczyzn (32,8%) i niższy wśród kobiet (29,4%). Jeśli natomiast idzie o udział pracowników fizycznych z pełnym wykształceniem podstawowym (7 klas), to wyraża się on odsetkiem 54,6%. Odwrotnie jednak niż w grupie poprzedniej (tzn. z nie ukończonym wykształceniem podstawowym), stwierdzamy tu wyższy odsetek kobiet (63,3%) niż mężczyzn (48,5%).

Z powyższych relacji okazuje się zatem, że przeszło 4/5 wszystkich pracowników fizycznych (86,0%) posiada co najwyżej wykształcenie podstawowe ukończone bądź nie ukończone. Faktu tego nie można uznać za korzystny w obliczu stale wzrastającej tendencji do unowocześniania procesu produkcyjnego i wprowadzania nowych form postępu technicznego. Od robotnika wymaga się bowiem coraz rozleglejszej wiedzy i to nie tylko fachowej, ale także w sensie jak najbardziej ogólnym, pozwalającej mu lepiej poznać i rozumieć całość procesu produkcyjnego, jego możliwości, znaczenie i konsekwencje społeczne.

Stwierdzenie powyższe nabiera tym bardziej szczególnego znaczenia, że tylko 10,9% pracowników fizycznych w drobnym przemyśle państwowym może się wykazać ukończeniem zasadniczej szkoły zawodowej. Głównie chodzi tu o mężczyzn (15,7%), bowiem odsetek kobiet posiadających zasadnicze wykształcenie zawodowe jest stosunkowo niski (4,1%).

Można ogólnie przyjąć, że w drobnym przemyśle państwowym w grupach wykształcenia zasadniczego podstawowego i zawodowego skupia się niemal całość zatrudnionych pracowników fizycznych. Na pozostałe bowiem grupy wykształcenia przypada zaledwie 3,1% pracowników fizycznych, z czego 1,7% nie ukończyło szkoły ogólnokształcącej, 0,9% posiada średnie wykształcenie zawodowe (II stopnia) i 0,5% średnie wykształcenie ogólnokształcące (duża matura). Odsetek natomiast pracowników fizycznych z wyższym wykształceniem, a raczej pracowników z wyższym wykształceniem pozostających na etacie pracowników fizycznych, jest znikomy. Ogółem bowiem biorąc, w końcu 1958 r. w całym drobnym przemyśle państwowym było zatrudnionych tylko 36 tego rodzaju pracowników.

Oceniając sytuację jak najbardziej generalnie, trzeba stwierdzić, że w drobnym przemyśle państwowym, tak jak i w całym przemyśle uspołecznionym, poziom kwalifikacji nie odpowiada stawianym wymaganiom, co łączy się z niedocenianiem w przedsiębiorstwie wykształcenia ogólnego, jak i zawodowego. Prowadzone zaś na terenie przedsiębiorstwa jak i poza nim szkolenie miało dotychczas przeważnie charakter akcji dorywczej i nie wpłynęło w poważniejszym stopniu na zmianę stanu kwalifikacji pracowników, którzy powinni być do swej pracy odpowiednio przygotowani. Przede wszystkim dotyczyło to sytuacji majstrów. Jak stwierdza w cytowanym wyżej artykule H. Gaweł, szczególny problem stanowi sprawa majstrów z ukończoną tylko (a niekiedy nie ukończoną)

szkołą podstawową. Ci bowiem majstrowie zdobyli umiejętności praktyczne w ciągu długich lat pracy w zakładzie, ale brak im wiadomości teoretycznych, wymagających uzupełnienia i sprawdzenia. Przy tej okazji należy zauważyć, że odpowiednią uchwałą rządu, zobowiązującą m. in. do przeprowadzenia egzaminów majstrów zatrudnionych w przemyśle, potraktowano tylko formalnie i nie odniosła ona należytego skutku⁴.

STAN ZATRUDNIENIA WYKSZTAŁCONYCH W POSZCZEGÓLNYCH GAŁĘZIACH PRZEMYSŁU

Przedstawiona wyżej struktura wykształcenia pracowników drobnego przemysłu państwowego odnosi się do sytuacji przeciętnej, ogólnokrajowej, nie uwzględniającej specyfiki poszczególnych gałęzi wytwórczości ani odrębności terytorialnej.

Ze względu jednak na to, że rodzaj, jak i poziom wykształcenia zatrudnionych w przemyśle różnie się kształtuje w poszczególnych gałęziach przemysłu i obszarach kraju, należy dla uzupełnienia przedstawić jeszcze dodatkowe charakterystyki. Trzeba przede wszystkim zaznaczyć, że wśród ogółu gałęzi drobnego przemysłu państwowego występuje kilka charakterystycznych grup różniących się między sobą odrębną sytuacją w wykształceniu zatrudnionych.

Pierwsza grupa wyróżnia się stosunkowo najwyższym odsetkiem pracowników z nie ukończonym podstawowym wykształceniem (ponad 60,0%), przy jednocześnie dość znacznym odsetku pracowników z wykształceniem zawodowym i ogólnym. Typowy pod tym względem jest przekład przemysłu paliw i koksochemicznego oraz po części przemysłu materiałów budowlanych. Oba rodzaje przemysłu, aczkolwiek każdy w innym stopniu, wymagają dla prowadzenia normalnej działalności produkcyjnej w wyższym stopniu niż niektóre inne gałęzie wytwórczości — odpowiednio wysokiego wykształcenia i kwalifikacji od zatrudnionych w nich pracowników umysłowych, co znajduje potwierdzenie w faktycznej strukturze zatrudnionych wykazanej w tabeli V i VI.

Inną zgołą, krańcową niemal sytuację w porównaniu do poprzednio wymienionej zajmują gałęzie przemysłu skupiające stosunkowo najmniej zatrudnionych z nie ukończonym wykształceniem podstawowym (nieco tylko ponad 20,0%), wykazujące jednak równocześnie

⁴ Uchwała Rządu nr 111, z dnia 11 II 1951 r. „O roli, zadaniach i uprawnieniach majstra w uspołecznionych przemysłowych zakładach pracy”, M. P. 1951, nr 18.

Pełnozatrudnieni według wykształcenia w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości w poszczególnych gałęziach przemysłu

Lp.	Gałęzie przemysłu	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	O d s e t k i		
																		Liczby bezwzględne		
	Ogółem	110 112	1 398	3 257	3 794	4 272	11 982	55 536	29 873											
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	110,112	100,0	1,3	3,0	3,4	3,9	10,9	50,4	27,1		
1	Wytwarzanie energii elektr. i ciepłej	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
2	Przemysł paliw i koksochemiczny	0,2	—	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,4	180	100,0	—	1,6	5,9	1,7	3,9	25,0	62,2		
3	Hutnictwo żelaza (łącznie z wydob. rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
4	Hutnictwo metali nieżelaznych (łącznie z wydobywaniem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
5	Przemysł budowy maszyn i metalowy	29,8	27,7	27,7	35,3	32,8	43,1	26,0	30,9	32 873	100,0	1,2	2,7	4,1	4,3	15,7	43,9	28,1		
6	Przemysł chemiczny (łącznie z kopalnictwem surowców chemicznych)	4,1	8,2	4,8	5,1	3,3	2,0	4,7	3,5	4 534	100,0	2,5	3,4	4,3	3,2	5,4	58,3	22,9		
7	Przemysł gumowy	0,4	0,7	0,8	0,8	0,5	0,1	0,4	0,3	403	100,0	2,5	6,7	7,2	5,0	2,2	51,1	25,3		
8	Wydobycie minerałów i produkcja wyrobów z tworzyw mineralnych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
9	Przemysł materiałów budowlanych (łącznie z wydobywaniem materiałów)	0,5	2,0	0,4	0,2	0,1	0,0	0,3	1,1	526	100,0	5,3	2,3	2,1	0,6	0,8	27,1	61,8		
10	Przemysł szklarski i porcelanowy	1,6	1,7	1,2	0,9	0,8	0,3	2,2	1,4	1 797	100,0	1,3	2,2	1,8	2,0	1,8	68,0	22,9		
11	Przemysł drzewny	18,1	14,5	15,6	14,2	15,1	22,2	18,1	18,0	19 957	100,0	1,0	2,5	2,7	3,2	13,3	50,4	26,9		
12	Przemysł papierniczy	2,5	2,2	2,5	2,3	3,2	1,5	2,8	2,1	2 743	100,0	1,1	3,0	3,1	5,0	6,5	58,2	23,1		
13	Przemysł włókienniczy (łącznie z dziewiarskim)	5,4	4,4	5,9	4,7	4,5	2,2	5,9	5,9	5 912	100,0	1,0	3,2	3,0	3,3	4,5	55,3	29,7		
14	Przemysł odzieżowy	8,5	5,0	8,8	9,0	8,4	10,1	9,3	6,4	9 322	100,0	0,7	3,1	3,7	3,8	13,0	55,3	20,4		
15	Przemysł skórzanym, futrzarskim i obuwn.	7,2	3,9	6,2	5,3	7,6	5,4	7,7	7,4	7 925	100,0	0,7	2,6	2,5	4,1	8,1	54,2	27,8		
16	Przemysł tłuszczowy i mydlarsko-kosmet.	2,8	4,2	3,7	2,6	3,6	1,6	2,6	3,5	3 104	100,0	1,9	3,9	3,2	4,9	6,1	45,8	34,2		
17	Przemysł spożywczy	14,9	22,3	18,6	16,7	15,1	8,6	15,5	15,4	16 436	100,0	1,9	3,7	3,8	3,9	6,4	52,3	28,0		
18	Przemysł solny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
19	Przemysł poligraficzny i przedmiotów kultury	3,4	3,0	3,3	2,4	4,1	2,3	3,9	2,8	3 715	100,0	1,1	2,9	2,5	4,8	7,5	58,5	22,7		
20	Inne gałęzie przemysłu	0,6	0,2	0,4	0,2	0,8	0,5	0,5	0,9	685	100,0	0,4	1,8	1,0	5,3	8,3	43,6	39,6		

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

Pełnozatrudnieni według wykształcenia w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości

Lp.	Gałęzi przemysłu	Pracownicy fizyczni									Pracownicy umysłowi								
		Ogółem		Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	Ogółem		Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym
		Liczy bezwzględne	O d s e t k i	O d s e t k i							Liczy bezwzględne	O d s e t k i							
	Ogółem	94 545	100,0	0,0	0,5	0,9	1,7	10,9	54,6	31,4	15 567	100,0	8,7	18,1	18,7	17,1	10,6	25,3	1,3
1	Wytwarzanie energii elektr. i ciepłej	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Przemysł paliw i koksochemiczny	156	100,0	—	—	1,3	0,6	3,2	25,6	69,3	24	100,0	—	12,5	33,4	8,3	8,3	20,8	16,7
3	Hutnictwo żelaza (łącznie z wydob. rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Przemysł budowy maszyn i metalowy	28 125	100,0	0,0	0,4	1,2	1,9	16,5	47,4	32,6	4 748	100,0	7,9	16,8	21,1	18,0	11,8	23,0	1,4
5	Hutnictwo metali nieżelaznych (łącznie z wydobywaniem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Przemysł chemiczny (łącznie z kopalnictwem surowców chemicznych)	3 875	100,0	0,1	0,9	1,7	1,9	5,4	63,3	26,7	659	100,0	17,1	18,4	19,3	10,3	5,3	28,8	0,8
7	Przemysł gumowy	314	100,0	—	0,3	—	1,2	0,6	65,4	32,5	89	100,0	11,2	29,2	32,6	18,0	7,9	1,1	—
8	Wydobycie minerałów i produkcja wyrobów z tworzyw mineralnych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Przemysł materiałów budowlanych (łącznie z wydobywaniem materiałów)	440	100,0	0,5	—	—	—	—	25,9	73,6	86	100,0	30,2	14,0	12,7	3,5	4,7	33,7	1,2
10	Przemysł szklarski i porcelanowy	1 597	100,0	0,2	0,2	0,2	0,9	1,1	72,1	25,3	200	100,0	10,5	18,5	15,0	11,0	6,5	35,0	3,5
11	Przemysł drzewny	17 258	100,0	0,0	0,4	0,5	1,2	13,5	53,6	30,8	2 699	100,0	7,3	16,2	16,8	16,4	12,3	29,3	1,7
12	Przemysł papierniczy	2 375	100,0	0,0	0,6	1,4	2,2	6,2	63,2	26,4	368	100,0	8,2	18,5	14,4	23,1	8,4	25,8	1,6
13	Przemysł włókienniczy (łącznie z dziewiarskim)	5 184	100,0	0,0	0,9	0,9	1,8	4,2	58,8	33,4	728	100,0	8,2	19,8	18,3	14,1	6,6	29,8	3,2
14	Przemysł odzieżowy	8 091	100,0	0,0	0,4	1,4	1,8	13,1	59,9	23,4	1 231	100,0	5,4	20,7	18,2	17,1	12,3	25,2	1,1
15	Przemysł skórzany, futrzarski i obuwn.	7 037	100,0	—	0,5	0,9	2,1	7,7	57,7	31,1	888	100,0	6,1	18,7	15,2	19,6	11,8	27,4	1,2
16	Przemysł tłuszczowy i mydlarsko-kosmet.	2 615	100,0	0,0	1,0	0,5	1,6	5,4	51,0	40,5	489	100,0	11,9	19,8	17,4	22,3	9,6	18,4	0,6
17	Przemysł spożywczy	13 650	100,0	0,0	0,3	0,6	1,5	5,6	58,3	33,7	2 786	100,0	10,9	20,1	19,6	15,8	9,6	23,7	0,3
18	Przemysł solny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Przemysł poligraficzny i przedmiotów kultury	3 214	100,0	—	0,7	0,7	2,3	7,7	62,6	26,0	501	100,0	8,4	17,4	13,8	20,6	6,3	31,5	2,0
20	Inne gałęzie przemysłu	614	100,0	—	—	—	0,5	8,3	47,2	44,0	71	100,0	4,2	16,9	9,9	46,5	8,5	12,6	1,4

znaczną liczbę zatrudnionych z pełnym wykształceniem podstawowym oraz stosunkowo wysokie odsetki pracowników o różnym poziomie wykształcenia zawodowego i ogólnego. Typowymi dla wymienionej grupy są gałęzie przemysłu: chemicznego i gumowego, szklarskiego i porcelanowo-fajansowego, papierniczego i odzieżowego, a także osobno wymieniona w aktualnej klasyfikacji gałęzi wytwórczości grupa „innych gałęzi przemysłu”, do której należy zaliczyć przemysł guzikarsko-galanteryjny, szczotkarski, pasz treściwych, wytwórnictwo protez i inne. Można ogólnie przyjąć, że gałęzie przemysłu należące do wymienionej wyżej grupy z natury rzeczy, ze względu na swą specyfikę, przedmiot produkcji i charakter procesu technologicznego wymagają stosunkowo dużego przygotowania ogólnego i zawodowego od zatrudnionych, i to nie tylko pracowników umysłowych, ale przede wszystkim fizycznych. Spostrzeżenie to potwierdzają dane o wykształceniu, odpowiednio zróżnicowane osobno dla pracowników fizycznych i umysłowych (tabela 6).

Trzecią i ostatnią wreszcie grupę stanowią gałęzie produkcji charakteryzujące się sytuacją w strukturze wykształcenia zatrudnionych zbliżoną do przeciętnych stosunków, jakie można zaobserwować, ogólnie biorąc, w całym przemyśle państwowym. Chodzi tu mianowicie o gałęzie przemysłu skupiające około 30,0% zatrudnionych z wykształceniem podstawowym nie ukończonym i około 50,0% z wykształceniem podstawowym ukończonym. Jednocześnie w grupie tej występuje stosunkowo dość liczny udział pracowników fizycznych z zasadniczym wykształceniem zawodowym oraz pracowników umysłowych ze średnim wykształceniem, tak ogólnym, jak i zawodowym. Do wymienionej grupy należy zaliczyć w drobnym przemyśle państwowym przede wszystkim najliczniej reprezentowane, jeśli idzie o udział pracowników, gałęzie przemysłu maszynowego i metalowego, drzewnego i spożywczego. Wypada przy tym zauważyć, że tylko wymienione wyżej trzy gałęzie przemysłu skupiają 64,5% ogółu pracowników drobnego przemysłu państwowego z wyższym wykształceniem i po mniej więcej tyleż pracowników z wykształceniem ogólnym i zawodowym.

STAN WYKSZTAŁCENIA ZATRUDNIONYCH W PRZEMYŚLE POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTW

Nawet już dość ogólna ocena stanu wykształcenia zatrudnionych w przemyśle wskazuje na pewne różnice występujące w poszcze-

Tabela 7

Pełnozatrudnieni według wykształcenia w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytórczości w poszczególnych województwach. Dane ogólne

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem nie ukończonym podstawowym
		110 112	1 398	3 257	3 794	4 272	11 982	55 536	29 873
	Polska ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1	M. st. Warszawa	6,6	12,0	10,4	11,5	10,8	6,9	6,4	5,1
2	Woj. warszawskie	5,4	6,7	6,4	6,6	6,8	3,7	5,1	6,2
3	„ bydgoskie	7,1	4,6	5,7	5,1	5,3	7,6	9,0	4,2
4	M. Poznań	2,7	3,8	2,2	3,1	2,4	2,3	3,5	1,5
5	woj. poznańskie	8,4	6,6	6,0	4,3	7,1	9,5	8,8	8,4
6	M. Łódź	2,8	4,9	2,6	2,8	3,4	1,7	2,8	3,0
7	Woj. łódzkie	5,2	4,1	4,5	5,9	5,9	3,2	5,2	5,8
8	„ kieleckie	3,8	2,4	3,0	3,1	3,5	3,2	3,1	5,7
9	„ lubelskie	4,5	3,3	4,9	5,4	3,6	6,0	4,0	4,9

Liczby bezwzględne

O d s e t k i

10	białostockie	2,4	1,1	1,5	2,9	4,2	2,6	1,8	3,5
11	olsztyńskie	1,9	1,9	2,4	1,3	2,0	1,0	1,3	3,3
12	gdańskie	4,8	6,2	5,5	4,7	5,6	5,0	5,0	3,9
13	koszalińskie	2,2	1,3	1,5	2,1	1,6	1,2	2,0	3,2
14	szczecińskie	2,2	2,8	1,8	1,7	2,6	1,7	2,0	2,7
15	zielonogórskie	2,6	3,5	3,4	2,0	2,4	2,3	2,0	3,8
16	M. Wrocław	1,5	1,7	1,8	1,3	1,5	0,5	1,6	1,7
17	Woj. wrocławskie	7,2	4,9	5,7	5,8	5,6	3,9	6,4	10,6
18	opolskie	3,0	1,1	2,0	1,9	2,8	2,3	3,8	2,1
19	katowickie	14,0	10,6	12,4	14,5	11,4	16,4	15,9	10,0
20	M. Kraków	4,9	10,3	6,6	6,8	3,4	8,2	4,5	3,7
21	Woj. krakowskie	3,0	3,6	4,7	3,4	3,2	5,8	2,4	2,7
22	rzeszowski	3,8	2,6	5,0	3,8	4,9	5,0	3,4	4,0

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1988 r.

gólnych częściach kraju. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że analiza terytorialnego kształtowania się struktury zatrudnionych jest dość trudna i w pełni wyczerpująco — niezupełnie możliwa. Na terytorialne bowiem zróżnicowanie struktury zatrudnionych, uwzględniającej moment wykształcenia, wpływa szereg rozmaitego rodzaju przyczyn. Wystarczy tu wymienić choćby specyfikę poszczególnych gałęzi produkcji, większe lub mniejsze ich skupienie na danych obszarach kraju, kształtowanie się wzajemnych proporcji między podażą i popytem na siłę roboczą na tych obszarach oraz wiele innych.

W związku z powyższym należy przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że poważniejsze rozbudowanie na obszarach niektórych województw przemysłu skupiającego względnie dużą liczbę zatrudnionych, oznacza w praktyce występowanie w tych województwach nie tylko absolutnie, ale także stosunkowo większej liczby pracowników przemysłowych z średnim i wyższym wykształceniem niż w województwach przemysłowo mniej rozwiniętych. Odpowiednie relacje kształtują się oczywiście zwykle dość nierównomiernie, ale o wyraźnie wskazanej wyżej tendencji. Dostatecznym przykładem w omawianej sprawie może być Warszawa i Kraków, woj. krakowskie i szereg innych (tabela VII—IX).

Rozporządzając stosunkowo ograniczonym zakresem danych możemy poniżej podać tylko ogólną charakterystykę kształtowania się zmian w strukturze wykształcenia pracowników drobnego przemysłu państwowego według województw.

Interesującą nas analizę przeprowadzamy kolejno dla niektórych bardziej charakterystycznych rodzajów wykształcenia, uwzględniając przy tym dla przejrzystości obrazu sytuację ogólną, odnoszącą się do pracowników fizycznych, jak i umysłowych razem wziętych.

Tak więc jeśli chodzi o zatrudnionych z wyższym wykształceniem, których odsetek w skali ogólnokrajowej wynosi w drobnym przemyśle państwowym 1,3%, to najczęściej spotykamy ich w miastach: Krakowie (2,7%), Warszawie (2,3%), Łodzi (2,2%) i Poznaniu (1,8%). Również powyżej przeciętnego dla całego kraju kształtuje się odsetek tej kategorii pracowników w województwach: zielonogórskim (1,7%), warszawskim (1,6%), gdańskim (1,6%), szczecińskim (1,6), krakowskim (1,5%) oraz we Wrocławiu (1,4%). Najniższe natomiast odsetki dla tej kategorii zatrudnionych występują w województwach: lubelskim (0,9%), rzeszowskim (0,9%), wro-

Pełnozatrudnieni według wykształcenia w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości w poszczególnych województwach. Dane ogólne

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem					O d s e t k i						
		Liczby bez-względne	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim (ogółem (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nieukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem (7 klas ukłeczonych)	Z zasadniczym wykształceniem nieukończonym				
	Polska ogółem	110 112	100,0	1,3	3,0	3,4	3,9	10,9	50,4	27,1			
1	M. st. Warszawa	7 283	100,0	2,3	4,7	6,0	6,3	11,4	48,5	20,8			
2	Woj. warszawskie	5 974	100,0	1,6	3,5	4,2	4,8	7,7	47,2	31,0			
3	" bydgoskie	7 771	100,0	0,8	2,4	2,5	3,0	11,6	63,7	16,0			
4	M. Poznań	3 000	100,0	1,8	2,3	3,9	3,4	9,1	64,4	15,1			
5	Woj. poznańskie	9 285	100,0	1,0	2,1	1,7	3,3	12,3	52,4	27,2			
6	M. Łódź	3 1+2	100,0	2,2	2,8	3,4	4,6	6,8	51,4	28,8			
7	Woj. łódzkie	5 702	100,0	1,0	2,6	3,9	4,4	6,7	51,0	30,4			
8	" kieleckie	4 214	100,0	0,8	2,3	2,8	3,5	9,0	40,9	40,7			
9	" lubelskie	4 982	100,0	0,9	3,2	4,1	3,1	14,5	44,8	29,4			
10	" białostockie	2 673	100,0	0,6	1,8	4,1	6,7	11,6	36,5	38,7			
11	" olsztyńskie	2 038	100,0	1,3	3,9	2,5	4,2	5,3	35,0	47,8			
12	" gdańskie	5 256	100,0	1,6	3,4	3,4	4,6	11,3	53,4	22,3			
13	" koszalińskie	2 448	100,0	0,7	2,0	3,3	2,8	6,0	46,5	38,7			
14	" szczecińskie	2 372	100,0	1,6	2,4	2,7	4,6	8,5	46,5	33,7			
15	" zielonogórskie	2 822	100,0	1,7	3,9	2,7	3,7	9,6	39,5	38,9			
16	M. Wrocław	1 681	100,0	1,4	3,6	3,0	3,7	3,6	53,7	31,0			
17	Woj. wrocławskie	7 902	100,0	0,9	2,3	2,8	3,0	5,9	45,0	40,1			
18	" opolskie	3 328	100,0	0,5	2,0	2,1	3,7	8,3	64,0	19,4			
19	katowickie	15 400	100,0	1,0	2,6	3,6	3,1	12,8	57,4	19,5			
20	M. Kraków	5 345	100,0	2,7	4,0	4,9	2,7	18,4	46,4	20,9			
21	Woj. krakowskie	3 300	100,0	1,5	4,6	3,9	4,1	20,9	40,8	24,2			
22	" rzeszowskie	4 233	100,0	0,9	3,9	3,4	5,0	14,2	44,2	28,4			

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1988 r.

cławskim (0,9%), bydgoskim (0,8%), kieleckim (0,8%), koszalińskim (0,7%), białostockim (0,6%) i opolskim (0,5%).

W grupach pracowników wykazujących się wykształceniem średnim ogólnym i zawodowym sytuacja jest zbliżona do wyżej przedstawionej. Mianowicie okazuje się, że również Warszawa, Kraków, częściowo Poznań, woj. warszawskie i krakowskie wybitnie wyróżniają się względną wysokością udziału zatrudnionych o średnim wykształceniu (3,5—6,0%). Najmniej liczny jest natomiast udział tej kategorii zatrudnionych w województwie opolskim, wrocławskim, koszalińskim, szczecińskim, kieleckim, poznańskim i bydgoskim (około 2,0—2,5%).

Na szczególną uwagę, jeśli chodzi o układ terytorialny zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym, zasługuje grupa pracowników z zasadniczym wykształceniem zawodowym. Jest to bowiem grupa pracowników szczególnie przydatnych dla drobnego przemysłu, odgrywających bardzo istotną rolę w bezpośrednim procesie produkcyjnym. Średnio biorąc cały drobny przemysł państwowy, udział zatrudnionych w tej grupie jest stosunkowo dość duży i wynosi 11,0%. W poszczególnych jednak miastach i województwach udział ten kształtuje się jednak bardzo nierównomiernie. Jest on najwyższy w woj. krakowskim (20,9%), Krakowie (18,4%), woj. lubelskim i rzeszowskim (po około 14,5%), poznańskim (12,3%), białostockim, bydgoskim, gdańskim i Warszawie (po około 11,6%). Najniższy odsetek w tej kategorii zatrudnionych wykazują natomiast: Wrocław (3,6%), woj. olsztyńskie i wrocławskie (po 5,5%), woj. łódzkie i Łódź (po około 6,8%) i woj. warszawskie (7,7%).

Z bardziej charakterystycznych kategorii zatrudnionych należy jeszcze wymienić grupę pracowników o nie ukończonej szkole podstawowej.

Na ogół stosunkowo duży udział pracowników tej grupy występuje w województwach, które w ogóle spotykają się ze stosunkowo dużymi trudnościami w pokryciu zapotrzebowania na kwalifikowaną siłę roboczą. Wchodzi tu więc w rachubę przede wszystkim woj. olsztyńskie, w którym niemal połowa zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym nie posiada ukończonej szkoły podstawowej. W dalszej kolejności należy wymienić woj. kieleckie (40,7%), wrocławskie (40,1%), białostockie i koszalińskie (po 38,7%).

Niewielki stosunkowo udział pracowników o najniższych kwalifikacjach wykazują: Poznań (15,1%), woj. bydgoskie (16,0%), woj. opolskie i katowickie (po 19,5%), Warszawa i Kraków (po 20,8%).

Tabela 9

Pracownicy pełnozatrudnieni według wykształcenia w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości w poszczególnych województwach.

Dane dla pracowników fizycznych i umysłowych

Lp.	Wyszczególnienie	Pracownicy fizyczni									Pracownicy umysłowi								
		Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnym (duża matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym		
			Liczyby bezwzględne	O d s e t k i								Liczyby bezwzględne	O d s e t k i						
	Polska ogółem	94 545	100,0	0,0	0,5	0,9	1,7	10,9	54,6	31,4	15 567	100,0	8,7	18,1	18,7	17,2	10,6	25,4	1,3
1	M. st. Warszawa	5 957	100,0	0,2	0,8	1,6	2,9	11,9	57,2	25,4	1 326	100,0	12,0	21,9	25,8	21,7	8,9	9,4	0,3
2	Woj. warszawskie	5 099	100,0	0,0	0,4	1,0	2,5	7,7	52,1	36,3	875	100,0	10,6	21,3	22,4	18,6	8,2	18,8	0,1
3	„ bydgoskie	6 633	100,0	0,0	0,4	0,5	1,0	11,5	68,0	18,6	1 138	100,0	5,4	14,2	13,9	14,1	12,7	38,4	1,3
4	M. Poznań	2 589	100,0	0,1	0,4	2,0	1,5	9,1	69,5	17,4	411	100,0	12,4	14,4	16,0	15,8	8,8	32,1	0,5
5	Woj. poznańskie	8 091	100,0	0,0	0,2	0,4	1,2	12,6	54,7	30,9	1 194	100,0	7,6	14,7	10,7	17,3	10,7	37,0	2,0
6	M. Łódź	2 611	100,0	0,1	0,3	1,1	1,6	7,1	55,8	34,0	491	100,0	13,4	16,1	15,9	20,6	4,9	27,9	1,2
7	Woj. łódzkie	4 918	100,0	0,0	0,3	1,0	2,0	6,6	55,1	35,0	784	100,0	7,3	16,6	22,2	19,7	7,4	25,4	1,4
8	„ kieleckie	3 739	100,0	0,0	0,6	0,8	1,4	8,5	43,1	45,6	475	100,0	6,7	16,0	18,1	20,2	13,3	23,8	1,9
9	„ lubelskie	4 349	100,0	0,0	0,6	1,3	1,7	14,4	48,6	33,4	633	100,0	7,1	21,0	23,5	12,6	15,0	19,0	1,8
10	„ białostockie	2 314	100,0	—	0,5	0,8	3,7	11,4	39,2	44,4	359	100,0	4,2	10,0	25,4	26,2	13,1	18,9	2,2
11	„ olsztyńskie	1 721	100,0	0,1	0,1	0,7	1,3	4,9	36,9	56,0	317	100,0	7,9	24,3	12,0	19,9	7,9	24,9	3,1
12	„ gdańskie	4 541	100,0	0,1	0,7	1,2	2,9	11,2	58,2	25,7	715	100,0	11,6	20,9	16,9	15,2	11,9	22,5	1,0
13	„ koszalińskie	2 106	100,0	—	0,1	0,2	1,1	5,1	49,0	44,5	342	100,0	5,3	13,7	22,5	12,9	12,0	30,7	2,9
14	„ szczecińskie	2 021	100,0	0,1	0,2	0,3	1,8	7,9	50,6	39,1	351	100,0	10,8	15,1	16,5	20,8	11,7	22,8	2,3
15	„ zielonogórskie	2 406	100,0	—	0,9	0,3	2,0	9,8	41,6	45,4	416	100,0	11,8	21,2	16,6	13,7	8,1	27,4	1,2
16	M. Wrocław	1 431	100,0	—	0,8	0,5	2,2	2,7	57,9	35,9	250	100,0	9,6	19,6	17,6	12,0	8,8	30,0	2,4
17	Woj. wrocławskie	6 776	100,0	—	0,2	0,6	0,9	5,0	47,1	46,2	1 126	100,0	6,1	15,4	15,7	15,5	11,0	32,9	3,4
18	„ opolskie	2 901	100,0	—	0,3	0,2	0,9	8,6	67,9	22,1	427	100,0	3,7	13,1	15,5	22,5	5,9	38,4	0,9
19	„ katowickie	13 331	100,0	0,0	0,4	1,1	1,1	13,0	61,9	22,5	2 069	100,0	7,0	16,8	19,2	16,1	11,5	28,8	0,6
20	M. Kraków	4 531	100,0	0,1	0,6	1,9	1,2	19,8	51,8	24,6	814	100,0	17,0	23,1	21,2	11,2	10,8	16,1	0,6
21	Woj. krakowskie	2 800	100,0	0,0	0,6	0,8	2,5	21,3	46,3	28,5	500	100,0	9,8	26,8	21,6	13,2	18,8	9,8	—
22	„ rzeszowskie	3 680	100,0	—	0,8	0,9	2,4	15,3	48,2	32,4	553	100,0	6,7	24,6	20,1	21,9	7,4	17,9	1,4

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1958 r.

Przedstawione wyżej charakterystyki potwierdzają w dostatecznej mierze znane zjawisko, że województwa o wyższym poziomie rozwoju gospodarczego i kulturalnego stoją z natury rzeczy także wobec łatwiejszej sytuacji w zabezpieczeniu niezbędnej ilości kwalifikowanych pracowników niż województwa mniej rozwinięte, gospodarcza zacofane.

KWALIFIKACJE A ZRÓŻNICOWANIE ZAROBKÓW

Całość ekonomicznych stosunków w socjalistycznym przemyśle wymaga istnienia odpowiednich bodźców, których działanie byłoby korzystne tak dla samych pracowników jak i przedsiębiorstwa. Wśród ogółu bodźców najistotniejsze są płace jako wynagrodzenie za pracę. Jest przy tym rzeczą oczywistą, że płace, aby spełnić należycie rolę bodźca, powinny być odpowiednio zróżnicowane, stosownie do charakteru, trudu i złożoności pracy oraz niezbędnych do jej wykonania kwalifikacji.

Wykładnikiem kwalifikacji jest przede wszystkim przygotowanie ogólne i zawodowe. Powinny zatem w strukturze zatrudnionych występować pewne proporcje między poziomem wykształcenia pracowników a ich płacami lub zarobkami. Porównanie i zanalizowanie tego rodzaju proporcji mogłoby dać podstawę do odpowiedzi, czy i w jakim stopniu istnieje w ogólnej zbiorowości zatrudnionych zgodność między wysokością zarobku a poziomem wykształcenia albo kwalifikacji.

Porównanie, o którym wyżej mowa, ma sens przede wszystkim wtedy, kiedy dokonujemy go osobno dla pracowników fizycznych i osobno dla pracowników umysłowych. W każdej bowiem z tych grup inaczej przedstawia się stan i struktura wykształcenia oraz zarobków.

Dla potrzeb analizy ustaliśmy 3 charakterystyczne kategorie zarobków, a mianowicie zarobki najniższe do 1500 zł, średnie od 1501 do 3000 zł oraz zarobki najwyższe, powyżej 3001 zł. Każda z tych kategorii może i niewątpliwie powinna być szczegółowiej analizowana. Syntetyczna jednak ocena całości sytuacji dotyczącej zarobków wymaga ustalenia stosunkowo małej ilości możliwie charakterystycznych grup.

Przyjmując powyższe założenia, możemy stwierdzić, że w dniu 30 IX 1958 r. struktura zatrudnionych według wysokości zarobku

brutto kształtowała się w drobnym przemyśle państwowym w Polsce następująco:

Wysokość zarobku brutto w złotych	Pracownicy	
	fizyczni	umysłowi
do 1500	58,9	32,2
1501—3000	38,6	63,8
3001 i więcej	2,5	4,0
Ogółem	100,0	100,0

Z powyższego zestawienia wyraźnie wynika, że pracownicy fizyczni partycypują w zarobkach najniższych w daleko wyższym stopniu niż pracownicy umysłowi. Niemal bowiem 60,0% pracowników fizycznych zarabia do 1500 zł, podczas gdy odnośny odsetek pracowników umysłowych wynosi niewiele ponad 30,0%.

Poniekąd odwrotnie sytuacja przedstawia się jeśli chodzi o średnią wysokość zarobku w granicach od 1501 do 3000 zł. Mianowicie odsetek pracowników fizycznych pobierających zarobki w tej wysokości wynosi około 39,0%, a pracowników umysłowych około 64,0%.

Powyższe stwierdzenie okaże się tym bardziej uzasadnione, jeśli uwzględnimy, że w kategorii zarobków najniższych, do 1500 złotych, w stosunkowo wyższym stopniu partycypują pracownicy fizyczni niż umysłowi. Ilustruje to poniższe zestawienie.

Wysokość zarobku brutto w złotych	Pracownicy	
	fizyczni	umysłowi
do 500	0,99	0,08
501—1000	21,54	3,01
1001—1500	36,38	29,00
Ogółem	100,0	100,0

Zgoła inaczej przedstawia się sytuacja w kategorii zarobków średnich, od 1501 do 3000 zł.

Wysokość zarobku brutto w złotych	Pracownicy	
	fizyczni	umysłowi
1501—2000	23,62	39,42
2001—2500	10,79	18,32
2501—3000	4,17	6,09

Odsetek pracowników umysłowych przypadający na poszczególne wysokości zarobku jest tu zdecydowanie wyższy niż pracowników fizycznych.

Interesującego niewątpliwie porównania zmian w kształtowaniu się struktury zarobków według gałęzi przemysłu oraz województw, z powodu braku miejsca, bliżej nie analizujemy. Zamieszczone w odpowiednich tabelach dane liczbowe umożliwiają względnie łatwą w tej sprawie orientację.

Porównując strukturę pracowników fizycznych według wykształcenia i zarobków, trzeba przede wszystkim stwierdzić, że stosunkowo najniższym wykształceniem, bo nie ukończonym albo ukończonym podstawowym (czyli 7 klasami) wykazuje się w drobnym przemyśle państwowym 86,0% zatrudnionych, podczas gdy najniższy zarobek (głównie w granicach 1001—1500 zł) pobiera tylko około 59,0%. Niedwuznacznie z tego wynika, że poważna część pracowników fizycznych o wykształceniu najniższym (prawie 30,0%) otrzymuje wynagrodzenie średnie w granicach od 1501—3000 zł.

Stwierdzenie powyższe nabiera tym większej wymowy, jeśli uprzytomnimy sobie, że właśnie nieco ponad 30,0% pracowników fizycznych nie posiada nawet ukończonego wykształcenia podstawowego (7 klas), a tylko 10,9% może się wykazać ukończeniem zasadniczej szkoły zawodowej.

Analogiczne porównanie struktury wykształcenia i zarobków w grupie pracowników umysłowych pozwala stwierdzić, że wysokość odsetka zatrudnionych o najniższym wykształceniu, tj. podstawowym (ale przeważnie ukończonym) wynosi około 27,0% i jest niewiele niższa od wysokości odsetka pracowników otrzymujących najniższe zarobki (na ogół w granicach 1001—1500 zł).

Okazuje się jednocześnie, że wysokość odsetka zatrudnionych pracowników umysłowych z zasadniczą szkołą zawodową (10,6%) oraz z wykształceniem ogólnym zawodowym (54,0%) odpowiada mniej więcej wysokości odsetka otrzymujących średni zarobek w granicach 1501—3000 zł.

Dla całości obrazu wypada jeszcze porównać odsetek zatrudnionych z wyższym wykształceniem, wynoszący 8,7%, z wysokością odsetka najwyżej zarabiających, tj. ponad 3001 złotych, który kształtuje się na poziomie tylko 4,08%. Porównanie obu wysokości odsetków upoważnia poniekąd do wyciągnięcia wniosku, że nie wszyscy pracownicy z wyższym wykształceniem posiadają najwyższe zarobki.

Pracownicy umysłowi w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości według wysokości zarobku miesięcznego za wrzesień 1958 r.
Dane według gałęzi przemysłu

Lp.	Gałęzie przemysłu	Zatrudnieni o zarobkach brutto w złotych									
		razem	do 500	501 —1000	1001 —1500	1501 —2000	2001 —3000	3001 —4000	4001 —5000	5001 i więcej	
	Ogółem	100,00	0,08	3,01	29,00	39,42	24,41	3,67	0,41	—	
1	Wytwarzanie energii elektrycznej i ciepłej	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	Przemysł paliw i koksochemiczny	100,00	—	7,37	41,05	27,37	23,16	1,05	—	—	
3	Hutnictwo żelaza (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	Hutnictwo metali nieżelaznych (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	Przemysł budowy maszyn i metalowy	100,00	0,06	3,04	28,54	38,80	24,97	4,10	0,49	—	
6	Przemysł chemiczny (łącznie z palnictwem surowców chemicznych)	100,00	—	1,45	25,25	40,77	25,90	6,31	0,32	—	
7	Przemysł gumowy	100,00	—	—	19,55	45,97	31,03	3,45	—	—	

8	Wydobycie minerałów i produkcja wyrobów tworzyw mineralnych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Przemysł materiałów budowlanych (łącznie z wydobyciem materiałów dla budownictwa)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Przemysł szklarski i porcelanowo-fajansowy	100,00	—	4,02	28,68	40,90	23,26	2,62	0,52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Przemysł drzewny	100,00	0,09	2,66	29,18	41,96	23,50	2,31	0,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Przemysł papierniczy	100,00	0,27	2,67	29,95	44,93	18,71	2,94	0,53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Przemysł włókienniczy (łącznie z dziewiarskim)	100,00	—	3,40	26,18	40,02	24,70	5,02	0,68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Przemysł odzieżowy	100,00	—	3,91	31,60	36,63	24,36	3,17	0,33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Przemysł skórzany, futrzarski i obuwniczy	100,00	0,10	5,26	33,97	36,70	26,72	3,05	0,20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Przemysł tłuszczowy i mydlarsko-kosmetyczny	100,00	0,19	2,26	27,93	39,81	25,85	3,77	0,19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Przemysł spożywczy	100,00	0,04	2,10	27,89	40,14	25,36	3,85	0,55	0,07	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Przemysł solny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Przemysł poligraficzny i przedmiotów kultury	100,00	0,60	4,18	28,81	34,59	27,64	4,18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Inne gałęzie przemysłu	100,00	—	1,43	49,98	34,29	11,44	2,86	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Źródło: Dane GUS według stanu z 31 X 1988 r.

T a b e l a 11

Pracownicy fizyczni w przedsiębiorstwach przemysłowych w resorcie Komitetu dla Spraw Drobnej Wytwórczości według wysokości zarobku miesięcznego za wrzesień 1958 r.
Dane według gałęzi przemysłu

Lp.	Gałęzi przemysłu	Zatrudnieni o zarobkach brutto w złotych									
		razem	do 500	501 —1000	1001 —1500	1501 —2000	2001 —3000	3001 —4000	4001 —5000	5001 i więcej	
	Ogółem	100,00	0,99	21,54	36,38	23,62	14,96	2,06	0,36	0,09	
1	Wytwarzanie energii elektrycznej i ciepłej	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3	Przemysł paliw i koksochemiczny	100,00	3,18	38,63	38,15	15,89	4,15	—	—	—	
3	Hutnictwo żelaza (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	Hutnictwo metali nieżelaznych (łącznie z wydobyciem rud)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	Przemysł budowy maszyn i metalowy	100,00	0,84	16,63	30,58	26,11	21,39	3,47	0,81	0,17	
6	Przemysł chemiczny (łącznie z palnictwem surowców chemicznych)	100,00	0,40	17,04	37,03	27,94	16,26	1,07	0,22	0,04	
7	Przemysł gumowy	100,00	—	5,40	19,79	43,88	29,49	1,44	—	—	

8	Wydobycie minerałów i produkcja wyrobów z tworzyw mineralnych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Przemysł materiałów budowlanych (łącznie z wydobyciem materiałów dla budownictwa)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Przemysł szklarski i porcelanowo-fajansowy	100,00	0,49	23,98	34,92	21,17	16,07	2,85	0,52	—	—	—	—
11	Przemysł drzewny	100,00	0,81	21,72	37,16	24,37	13,93	1,80	0,16	0,05	—	—	—
12	Przemysł papierniczy	100,00	0,47	16,47	60,28	14,39	7,05	1,22	0,12	—	—	—	—
13	Przemysł włókienniczy (łącznie z dziewiarskim)	100,00	3,14	22,08	38,09	23,69	11,21	1,45	0,32	0,02	—	—	—
14	Przemysł odzieżowy	100,00	0,88	27,20	33,28	25,45	11,96	1,07	0,11	0,05	—	—	—
15	Przemysł skórzany, futrzarski i obuwniczy	100,00	2,32	28,20	34,23	22,89	11,40	0,92	0,02	0,02	—	—	—
16	Przemysł tuszczowy i mydlarsko-kosmetyczny	100,00	0,19	14,28	39,63	26,05	17,24	2,33	0,14	0,14	—	—	—
17	Przemysł spożywczy	100,00	0,27	26,32	45,58	18,08	8,41	1,05	0,15	0,14	—	—	—
18	Przemysł poligraficzny i przedmiotów kultury	100,00	1,71	22,07	34,65	21,42	17,38	2,43	0,34	—	—	—	—
19	Inne gałęzie przemysłu	100,00	0,96	28,01	48,96	20,92	1,15	—	—	—	—	—	—

Źródło: Dane GUS według stanu z dnia 30 IX 1958 r.

Porównane relacje dotyczące struktury wykształcenia i zarobków pracowników drobnego przemysłu państwowego można interpretować tylko w ograniczonym zakresie. Brak bowiem należytego powiązania jeśli chodzi o dane statystyczne między poszczególnymi grupami zatrudnionych i ich zarobkami a wykształceniem. Tym niemniej dla celów ogólnej ilustracji interesującego nas zagadnienia można uznać przedstawiony materiał statystyczny za dostatecznie reprezentatywny i odpowiednio charakterystyczny.

WNIOSKI

Przegląd i analiza zawartego w niniejszym artykule materiału pozwalają na wyciągnięcie dwojakiego rodzaju wniosków.

Pierwsze z nich wynikają z charakteru tego materiału, możliwości jego opracowania i zinterpretowania. Sprowadzają się one przede wszystkim do stwierdzenia konieczności badania możliwie wszechstronnej struktury zatrudnionych na szczeblu samego zakładu lub przedsiębiorstwa, i co najważniejsze, do doprowadzenia odpowiednich badań do takiego stanu i poziomu, żeby była możliwość wiązania i analizowania odpowiednich danych między sobą. Chodzi tu przede wszystkim o wielkości danych dotyczących wykształcenia i kwalifikacji, płac i zarobków, płynności siły roboczej, wydajności pracy itp. Dla planowania i efektów działalności gospodarczej realizacja tego rodzaju wniosków musi mieć niewątpliwie duże znaczenie.

Drugi rodzaj wniosków związany jest ze stwierdzeniem stanu faktycznego w strukturze wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych w drobnym przemyśle państwowym. Wnioski te sprowadzają się do odpowiednich uogólnień i mogą mieć pewne znaczenie dla poprawy dotychczasowego stanu faktycznego.

Trzeba więc przede wszystkim stwierdzić, że niedostateczne są kwalifikacje wynikające z wykształcenia podstawowego i zasadniczego zawodowego w grupie pracowników fizycznych. W grupie natomiast pracowników umysłowych zbyt mały jest udział pracowników o średnich i wyższych kwalifikacjach. Względnie korzystna jednak struktura wieku części pracowników fizycznych może stanowić dodatni moment w sprawie podnoszenia ich kwalifikacji.

Okazuje się również, że choć istnieje dość wyraźna tendencja do przesuwania się odsetka zatrudnionych w kierunku wzrostu wykształcenia i kwalifikacji oraz wyższych zarobków, szczególnie

wśród pracowników umysłowych, to jednak dotychczasowa rola kwalifikacji we wzroście zarobków nie była wystarczająca. Wyższemu, a w wielu przypadkach i średniemu wykształceniu pracowników nadal nie odpowiada właściwa wysokość zarobku, szczególnie relatywnie w porównaniu do niższych kategorii wykształcenia. Płace nie spełniają jeszcze w pełni bodźca materialnego zainteresowania, zwłaszcza w podnoszeniu kwalifikacji, a w związku z tym i we wzroście wydajności pracy.